

Місце ризиків у системі фінансового моніторингу операцій банківської установи

Враховуючи інтенсивний розвиток глобалізаційних та інноваційних процесів у банківській системі, стверджується, що жоден банк не може існувати без ефективної системи управління ризиками. Акцентується увага на виконанні банківськими установами функції фінансового моніторингу та реалізації ризикоорієнтованого підходу під час здійснення даного виду операцій.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, ризикоорієнтований підхід, управління ризиками, внутрішньобанківський механізм.

Загальновідомим є той факт, що особи, які через свої банківські рахунки намагаються відмивати злочинні доходи, прагнуть представити свої операції як звичайні та буденні речі, тому перед банківськими працівниками стоїть надзвичайно важке завдання – відрізнити законні операції від злочинних. Відповідно банк не може застрахувати себе від того, що певна транзакція буде упущена з поля зору відповідального працівника. Проте, запровадивши дієвий механізм фінансового моніторингу, що буде заснований на оцінці ризику, банк може значно підвищити ефективність виявлення незаконних фінансових операцій та вберегти себе від збитків.

Зважаючи на те, що дослідження у сфері управління ризиками, які пов'язані з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, розпочались досить недавно, ще немає достатньої кількості праць такого спрямування вітчизняних та зарубіжних вчених. Вітчизняні банки приділяють невелику увагу даному питанню, проте є достатня кількість рекомендацій та посібників міжнародних організацій, що протидіють легалізації «брудних» грошей. Саме тому метою написання даної статті є дослідження суті ризиків, які пов'язані з легалізацією «брудних» грошей через банківські установи, їхньої ролі та місця у механізмі внутрішнього фінансового моніторингу банків України.

Враховуючи визначення ризику як імовірності настання чи ненастання певної події, фінансовий моніторинг операцій банківської установи розглядає підхід, що заснований на оцінці ризику, як імовірність виявлення чи упущення фінансової операції, що потенційно може бути пов'язана з відмиванням злочинних доходів. З метою законодавчого впровадження даної ідеї в банківські системи світу, в червні 2007 р. на Пленарному засіданні FATF (Financial Action Task Force – Міжнародна організація з боротьби з відмиванням брудних грошей) був затверджений Посібник з питань підходу, заснованого на оцінці ризику, в боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Важливість даного документа доводить той факт, що Посібник вперше в історії FATF було розроблено за участю як державного, так і приватного секторів.

Варто також зазначити, що на сьогоднішній день не існує законодавчо затвердженої єдиної моделі для застосування ризикорієнтованого підходу в банківських установах, оскільки FATF вважає, що кожна фінансова установа

повинна сама для себе розробити індивідуальний механізм використання оцінки ризиків при здійсненні фінансового моніторингу, проте даною організацією було надано суттєві рекомендації у цій сфері. На наш погляд, ця думка є абсолютно правильною, оскільки кожна фінансова установа має свої регіональні особливості, свою специфіку стосунків з клієнтами та різні масштаби діяльності, а тому урядові організації можуть створити лише певні рамки, в яких діятиме організація, чи надати свої рекомендації, які сприятимуть ефективному процесу фінансового моніторингу.

Процес управління ризиком, при здійсненні фінансового моніторингу, включає в себе три основні етапи, які своєю чергою, поділяються на окремі складові:

- визнання фінансовою установою існування ризику;
- застосування оцінки ризиків;
- розробка стратегій для управління та зменшення ідентифікованих ризиків [1].

Етап оцінки ризиків, зокрема, передбачає аналіз основних трьох типів ризиків: ризику країни, ризику клієнта, ризику послуг (продуктів).

Ризик країни тісно пов'язаний з іншими факторами ризику та передбачає корисну інформацію щодо потенційного ризику відмивання доходів. Не існує офіційно узгодженого критерію, запропонованого урядами або установами, який визначає конкретні країни, що передбачають високий ризик, проте існує так званий чорний список FATF, до якого дана організація відносить усі країни, що відмовляються протидіяти відмиванню злочинних доходів або не мають чітко сформованої та законодавчо регламентованої системи боротьби з цим явищем.

Зокрема законодавство України визначає, що підвищений ризик становлять контрагенти – резиденти тих країн, що:

- не дотримуються загальноприйнятих стандартів у боротьбі з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом;
- не передбачають розкриття чи надання інформації щодо фінансових операцій;
- не виконують рекомендацій FATF;
- є країнами, в яких відбуваються воєнні дії;
- є офшорними територіями [2].

Визначення потенційного ризику відмивання кримінальних доходів стосовно клієнта є найважливішою частиною. Кожна установа має на основі своїх внутрішніх критеріїв провести оцінку, що визначить, який рівень ризику притаманний тому чи іншому клієнту та які фактори свідчать про це. З цього приводу, вважаємо, що етап оцінки ризиковості клієнта повинен відбуватися на етапі проведення його ідентифікації.

Не існує універсальної думки стосовно того, які клієнти становлять вищий чи нижчий ризик, однак FATF пропонує характеристики клієнтів з потенційно більш високим ризиком відмивання кримінальних доходів:

- виробники зброї, дилери та посередники;
- підприємницька діяльність, що передбачає інтенсивне використання готівки (чи її еквівалента), включаючи підприємницьку діяльність із обслуговування готівкового обороту (установи, що здійснюють грошові перекази; пункти обміну валют), казино, букмекерів та іншу діяльність, пов'язану з азартними

іграми, підприємницьку діяльність, яка може не бути пов'язаною з інтенсивним використанням готівки, але генерує значні обсяги готівки для певних фінансових операцій;

- нерегульовані благодійні та інші нерегульовані («неприбуткові») організації (варто звернути особливу увагу на ті, які діють на транскордонній основі);
- торговці коштовними речами та товарами високої вартості (наприклад, коштовностями, торговці прикрасами та дорогоцінними металами, торговці предметами мистецтва та античними творами а також аукціони, агенти та брокери з нерухомості);
- рахунки таких професіоналів, як бухгалтери, юристи та ін., які діють в інтересах своїх клієнтів, коли особа представленого клієнта не розкривається фінансовій установі;
- клієнти, що залучають до відносин з фінансовою установою посередників;
- клієнти, які є політично вразливими особами (особи, які обіймають (обіймали) посаду, відповідно до якої мають (мали) широкі владні повноваження (керівний склад центральних і місцевих органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, осередків політичних партій) або є членом сім'ї таких осіб.

Визначення ризиків відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, має включати розгляд послуг, що визначені регуляторами та урядовими органами, які заслуговують на довіру як такі, що мають високий ризик відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, наприклад:

- міжнародні кореспондентські стосунки банків;
- міжнародні приватні банківські послуги (послуги для VIP-клієнтів);
- послуги із залученням банківських гарантійних розписок, а також пов'язані із торгівлею і постачанням дорогоцінних металів [3].

Підхід на основі ризиків є важливим для ефективності та дійовості боротьби з відмиванням злочинних доходів. Він сприяє пріоритизації зусиль та діяльності з урахуванням вірогідності відмивання злочинних доходів і відображає досвід та адекватність зусиль стосовно ризику.

Базельський комітет з банківського нагляду виділяє свої типи ризиків, проте ключовим завданням банків залишається ефективний аналіз власних клієнтів, в основі якого лежить принцип «Знай свого клієнта» [4]. Більшість великих банківських груп Європи вже почали створювати централізовані бази даних задовго до появи рекомендації Базельського комітету. Так, на сьогодні такі банківські групи, як BNP Paribas S.A., Credit Agricole S.A. та Raiffeisen Group вже консолідували бази даних про усіх корпоративних клієнтів. Інтегрована база даних BNP Paribas S.A. включає клієнтів більше 5 000 підрозділів групи, розташованих у 88 країнах світу [5].

Фінансові установи повинні розробити та прийняти належні заходи та здійснювати контроль з метою зменшення вірогідних ризиків легалізації доходів з боку тих клієнтів, які визначені такими, що мають високий ризик у результаті процедур, що їх здійснює фінансова установа з метою оцінки ризиків. Місце етапів оцінки ризику в механізмі здійснення внутрішнього фінансового моніторингу операцій банківської установи можна переглянути на рисунку 1.

Варто також зауважити, що оцінка ризиків повинна проводитись не лише при ідентифікації клієнта та започаткуванні з ним стосунків, а й під

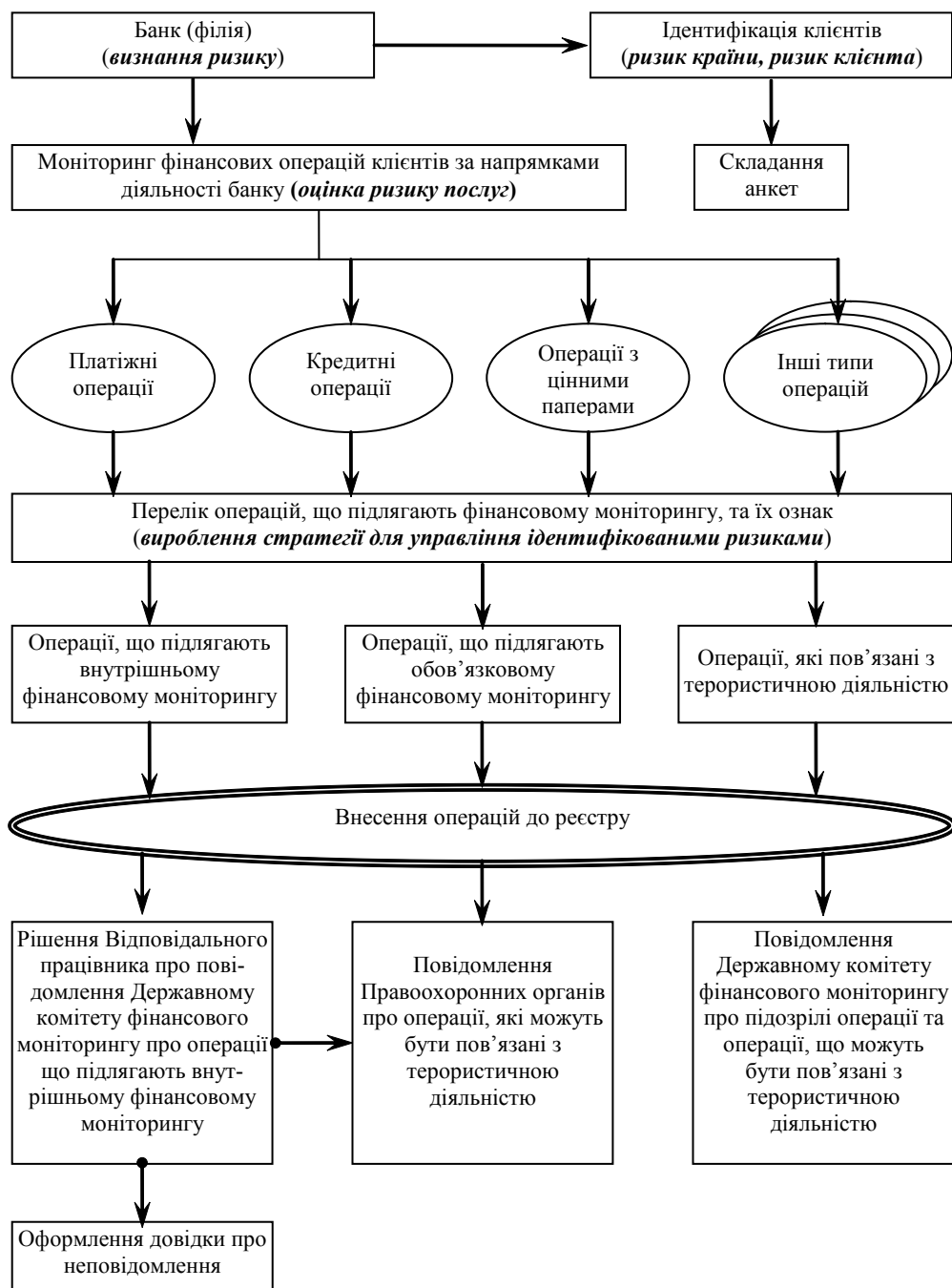

Рис. 1. Механізм здійснення внутрішнього фінансового моніторингу та оцінки ризиків операцій банківської установи (Складено автором з урахуванням діючих матеріалів НБУ).

час обслуговування даного клієнта, а тому в процесі діяльності банку буде змінюватись ставлення стосовно конкретної країни, клієнта, чи банківського продукту. Ці зміни можуть збільшувати або зменшувати визначений рівень ризику, який встановлений щодо конкретного клієнта чи фінансової операції, і можуть стосуватися таких аспектів:

- обсяги розміщених конкретним клієнтом активів чи обсяги проведених ним фінансових операцій. Наприклад, надзвичайно високий обсяг розміщених активів чи здійснення надзвичайно значних фінансових операцій порівняно з тим, що раціонально слід очікувати від клієнтів з подібним профілем, має також означати, що клієнта належить розглядати як такого, що має більш високий ризик. З іншого боку, невеликий обсяг активів чи здійснення незначних фінансових операцій клієнтами, яких, за інших умов, віднесли б до категорії більш високого ризику, означає, що фінансова установа може визначити цих клієнтів як таких, що мають більш низький ризик, з точки зору підходу на основі загальної оцінки ризиків;
- рівень регулювання, нагляду або режиму управління об'єктом, яким є клієнт. Наприклад, якщо клієнт підпадає під регулювання юрисдикції, яка дотримується стандартів із запобігання легалізації злочинних доходів (Anti – Money Laundering – «AML»), то він становить менший ризик вірогідності здійснення легалізації злочинних доходів, ніж клієнт, діяльність якого не регулюється. Крім того, компанії та повністю належні їм філії, які є акціонерними товариствами, де найбільші утримувачі володіють менш ніж 50% акцій, та ті, які продаються на добре відомих біржах, становлять мінімальний ризик відмивання доходів;
- регулярність та тривалий час підтримання стосунків. Довготривалі стосунки, що передбачають часті контакти з клієнтом у процесі контактів з ним, можуть становити менший ризик у перспективі відмивання доходів;
- близьке знайомство із законодавством, включаючи знання місцевих законів, норм і правил, а також структури та обсягу регуляторних функцій, які отримані в результаті операцій, що здійснює установа на території клієнта. Глибше знайомство з нормативною базою може розширити можливості установи зрозуміти клієнта;
- використання клієнтом посередників, що не має зрозумілого економічного чи іншого сенсу або з метою досягнення більшої складності чи меншої прозорості для фінансової установи. Використання посередницьких структур тягне за собою підвищення ризику [3].

Якщо говорити про останній етап оцінки ризиків, то варто зазначити, що стратегії для управління та зменшення ідентифікованих ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму у фінансових установах повинні бути націлені на запобігання проходженню їхньої діяльності через суміш перепон (наприклад, відповідний принцип належної обачності щодо клієнта), виявлення (наприклад, моніторинг та звітування щодо підозрілих операцій), та збереження даних таким чином, щоб полегшити розслідування.

Внаслідок проведення банком належної оцінки ризиків, пов'язаних з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, установа зможе застосовувати належні методи обачності як при започаткуванні стосунків з клієнтом, так і в подальшому – в процесі моніторингу трансакцій клієнта упродовж всього часу

його обслуговування. Ефективно розроблена система виявлення можливих ризиків допоможе банківській установі сфокусувати свою увагу на тих клієнтах та трансакціях, які потенційно позиціюються як найбільш ризикові з точки зору відмивання коштів.

Список використаних джерел:

1. Посібник з питань підходу, заснованого на оцінці ризику, в боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму // Веб-сторінка “The Financial Action Task Force (FATF)”. – www.fatf-gafi.org.
2. Постанова Правління НБУ від 14.05.2003 №189 «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» // Веб-сторінка Верховної Ради України. – www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws.
3. Порадник з питань реалізації ризикоорієнтованого підходу для управління ризиками, пов’язаними із відмиванням коштів // Веб-сторінка “Wolfsberg Group”. – www.wolfsberg-principles.com/risk-based-approach.html/
4. Основні Принципи ефективного банківського нагляду (Базельські Основні Принципи) // Веб-сторінка Національного банку України. – [www.bank.gov.ua/Bank_Supervision/BCP Core Principles_ukr.pdf](http://www.bank.gov.ua/Bank_Supervision/BCP_Core_Principles_ukr.pdf).
5. Вавдійчук О.А. Інтегрованість фінансового моніторингу до системи ризик-менеджменту банку як складова стабільності його роботи / О.А. Вавдійчук Доповідь на III Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародна банківська конференція: теорія і практика», м. Суми, 15-16 травня 2008 р.

Дзедзик І.Б. Место рисков в системе финансового мониторинга операций банковского учреждения.

Учитывая интенсивное развитие глобализационных и инновационных процессов в банковской системе, утверждается, что ни один банк не может существовать без эффективной системы управления рисками Акцентируется внимание на выполнении банковскими учреждениями функции финансового мониторинга и реализации рискоориентированного подхода при осуществлении данного вида операций.

Ключевые слова: финансовый мониторинг, рискоориентированный подход, управление рисками, внутрибанковский механизм.

Dzedzyk I.B. A Place of Risks in the System of the Financial Monitoring of Operations of Banking Establishment.

Taking into account intensive development of global and innovative processes in the banking system, it is possible to assert that not a single bank can exist without effective control system by risks. Attention is accented on implementation of the financial monitoring function and realization of banking institutions risk-based approach during realization of this type of operations.

Key words: financial monitoring, risk-based approach, management risks, intra-bank mechanism.

Надійшло 05.11.2008 р.